Colofon

Teksten	Marloes van Haaren, Erik Mattie, Marina Roosebeek, Vladimir Stissi, Jouke van der Werf
Redactie	Marloes van Haaren, Hélène Hartman, Erik Mattie, Marina Roosebeek, Peter Sep, Vladimir Stissi, Jouke van der Werf
Eindredactie	Sabine Lebesque, Ontwikkelingsbedrijf Gemeente Amsterdam
Productie	Marina Roosebeek, Amsterdam Peter Sep, Uitgeverij De Balie, Amsterdam
Vertaling	Paul Andrews, British Language Services, Amsterdam
Fotografie projecten	Roos Aldershoff, Amsterdam
Archieffoto's	Gemeentearchief Amsterdam, tenzij anders vermeld in de verantwoording
Beeldredactie	Hélène Hartman, Amsterdam
Ontwerp boek	Frank Beekers, Amsterdam
Druk en zetwerk	SSP, Amsterdam
Druk kaart	Callenbach b.v., Nijkerk
Druk en afwerking omslag	Drukgoed, Amsterdam
Kaarten	© Geo Informatie en Vastgoedinformatie Amsterdam Aad Vuyk, Gerro Zegeling
Software cd-rom	© Byton, Hilversum (www.byton.nl), Danny Kepel

Verantwoording afbeeldingen

Stadsdeel Oud Zuid; archief van de afdeling Bouw- en Woningtoezicht – *pag. 15 onder*

Stadsdeel Oost/Watergraafsmeer; archief van de afdeling Bouw- en Woningtoezicht – *pag. 21 onder*

Stadsdeel Bos en Lommer; archief van de afdeling Bouw- en Woningtoezicht – *pag. 22*

Stadsdeel Oud West; archief van de afdeling Bouw- en Woningtoezicht – *pag. 29 onder en pag. 30 onder*

Amsterdamsche Woningraad, **De Verbetering der volkshuisvesting te Amsterdam**, Amsterdam, 1913 (p. 25, p. 63, p. 105 en p. 113) – *pag. 36 midden, pag. 43 midden, pag. 46 midden en pag. 47 midden*

Catalogus Firma F.W. Braat (album 2) Delft z.j. (p. 116) – *pag. 26 rechts*

Archief van het Lutherhof, (Staringplein 9) Amsterdam – *pag. 42 onder*

Hameleers, M., **Kaarten van Amsterdam 1866-2000**, Amsterdam 2002 (p. 31, p. 52, p. 159, p. 50 en p. 186) – *pag. 13 midden, pag. 15 midden, pag. 28 midden, pag. 31 midden en pag. 55*

Kuyt, J., e.a., **G.B. Salm & A. Salm GBzn**, Amsterdam/Rotterdam 1997, p. 90 (catalogusnr 71, 18824) – *pag. 43 onder*

Leliman, J.H.W., **Het Stadswoonhuis in Nederland**, 's-Gravenhage 1924 (p. 62) – *pag. 45 midden*

Spijker, P., **De Indische Buurt, geschiedenis van een Amsterdamse wijk**, Amsterdam 1986 (p. 13, afb 11) – *pag. 20 midden*

Sutherland, H., **Bouwkundige versieringsvormen**, Leiden 1914 (plaat 25) – *pag. 26 links*

Velde, J.J. van der, **Stadsontwikkeling van Amsterdam 1939-1967**, Amsterdam 1968 (p. 47, afb. 2.3.9) – *pag. 8 rechtsonder*

Met dank aan Sarah Bakker, Fred van Kooij, Albert Zegelaar

©2004 De auteurs en Uitgeverij De Balie

Deze uitgave kwam tot stand in opdracht van de Dienst Wonen en het Ontwikkelingsbedrijf Amsterdam en is mede mogelijk gemaakt door een financiële bijdrage van de Stadsdelen in de 19de-eeuwse Ring, Bureau Monumenten & Archeologie en het Stimuleringsfonds voor Architectuur.

Uitgave

Uitgeverij De Balie
Kleine-Gartmanplantsoen 10
1017 RR Amsterdam
telefoon 020-5535151
fax 020-5535155
internet www.debalie.nl
email uitgever@balie.nl

De samenstellers van deze publicatie hebben bij de opname van het beeldmateriaal getracht zoveel mogelijk aan hun verplichtingen jegens rechthebbenden te voldoen. Ons onbekende rechthebbenden worden verzocht contact op te nemen met Uitgeverij De Balie te Amsterdam.

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch of door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Uitgeverij De Balie, Kleine-Gartmanplantsoen 10, 1017 RR Amsterdam.
All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording or otherwise, without the prior written permission of the publisher.

ISBN 90 6617 293 2

Inhoud

1 Schimmelstraat 5
2 Jan van Galenstraat 121-123/Admiraal de Ruijter
3 Maarten Harpertszoon Trompstraat 14-24/Lumei
4 Slatuinenweg 29-39, Slatuinenweg 41-43/47-49
5 Bellamyplein 2/Elisabeth Wolffstraat 96, Bellamy
6 Van Beuningenstraat 127-133, 177/Fannius Sch
Eerste Keucheniusstraat 2-6/Groen van Prinste
7 Bentinckstraat 77-109/Van Hallstraat 53-79/Va
Groen van Prinstererstraat 48-74/Van Boetzelae
8 Linnaeusstraat 45-51
9 Blasiusstraat 54-56
10 Blasiusstraat 28-32
11 Ruyschstraat 12 (Gemeentelijk Monument)
12 Cornelis Anthoniszstraat 13-25
13 Albert Cuypstraat 138-168
14 Frans Halsstraat 7-13
15 Hemonystraat 25-35

19de-eeuwse Ring
Ooit verguisd, nu omarmd
Het landschap aan de vooravond va
Wat aan het plan van 1877 vooraf g
Het plan Kalff: opzet en systematiek
Bouwen volgens hoofdlijnen
Op de golven van het economisch ti
De typologie van de 19de-eeuwse R
De typologie van de woonbebouwin
De architectuur
19de-eeuwse Ring opnieuw bekeke
Wat is de 19de-eeuwse Ring?
Convenant Welstandsbeleid
Toelichting op het Convenant Wels
Nota Welstandsbeleid in de 19de-eeuw
Summary
Register
Literatuurlijst
Begrippenlijst

A Stad en ommeland: prestedelijke bebouwi
B Expansie en weerstand: Amsterdam en de
C Oude en nieuwe patronen: de structuur va
D De samenhang tussen architectuur en ste
E Openbare ruimte, water en groen
F Architectuur- en bouweenheden
G Transformatie van architectuur binnen de
H Ornamenten en materialen
J Kleur als architectonisch detail
K Industriële bebouwing in de woonwijk
L Bijzondere gebouwen: scholen
M Bijzondere gebouwen: kerken en religieu
N Bijzondere gebouwen: ziekenhuizen en b
O Bijzondere gebouwen: cultuur, toerisme
P Bijzondere vormen van wonen
R Revolutiebouw: de financiering en organ
S Ontwerpen zonder architecten
T Stadsvernieuwing, renovatie, nieuwbou
U Beter Verbeteren

Convenant Welstandsbeleid

tussen de stadsdelen in de 19de-eeuwse Ring

Gemeenschappelijke afspraken ten aanzien van welstandsbeoordeling

De portefeuillehouders Wonen, gemachtigd door de Dagelijks Besturen van de stadsdelen in de 19de-eeuwse Ring, overwegen het volgende:

- Gemeenten zullen in het kader van de wijzigingen in de Woningwet, vermoedelijke inwerkingtreding 1 juli 2001, een welstandsnota moeten vaststellen. Hierin dienen zo concreet mogelijke criteria te worden opgenomen waaraan bouwaanvragen getoetst worden.
- De verordening op de stadsdelen is bij raadsbesluit nr. 211 d.d. 25 april 2001 opnieuw gewijzigd door in de lijst A (stedelijke bevoegdheden) van de Verordening op de stadsdelen, onderdeel bouw- en woningtoezicht, op te nemen het vaststellen van een Kadernota Welstand, zijnde 'De Schoonheid van Amsterdam'.
- De nota 'De Schoonheid van Amsterdam' onderscheidt in de stadsdelen die deel uitmaken van de 19de-eeuwse Ring gebieden die een samenhangend ruimtelijk systeem vormen. De componenten van dit systeem zijn: het cultuurhistorisch belang, de stedenbouwkundige uitleg en de architectonische vormgeving. Het gaat hierbij om de periode die globaal ligt tussen 1850 en 1920. De gebieden die deel uitmaken van de 19de-eeuwse Ring zijn op bijgevoegde kaart aangegeven.
- De samenhang in dit ruimtelijke systeem is gebaat bij het vaststellen van gemeenschappelijke regels. Deze zouden de grondslag moeten vormen voor het ontwikkelen van welstandscriteria voor veranderingen aan bestaande bouwwerken, nieuw op te richten bouwwerken en bouwwerken geplaatst in de openbare ruimte. Op grond van bedoelde ordening kunnen welstandscriteria worden geformuleerd, zodat bouwvergunningsplichtige bouwwerken volgens die criteria vooraf aan redelijke eisen van welstand kunnen worden getoetst.
- De ordekaarten voor de 19de-eeuwse Ring zijn bedoeld als een onderlegger voor het ontwikkelen van een welstandsnota gebaseerd op de nieuwe woningwet
- Er worden nadere afspraken tussen de betrokken stadsdelen gemaakt over de procedure, waarbij het gaat om goede afstemming over het houden van een informatieavond, tijdstip van vaststelling en publicatie etcetera.

Op grond van bovenstaande overwegingen komen de stadsdelen in de 19de-eeuwse Ring het volgende overeen:

I Voortvloeiend uit de nieuwe woningwet wordt per stadsdeel een Nota Welstandsbeleid in de 19de-eeuwse Ring door de stadsdeelraad vastgesteld met als uitgangspunt de Conceptnota die als bijlage bij dit convenant is gevoegd.

II Als onderdeel van de Nota Welstandsbeleid in de 19de-eeuwse Ring worden welstandskaarten vastgesteld, gebaseerd op het Digitale Topografische Basisbestand van Amsterdam. Hierop wordt met kleuren onderscheiden welke gebouwen en architectuureenheden zijn geclassificeerd in de Basisorde, Orde 3, Orde 2 en Orde 1 en worden verschillende andere belangrijke stedenbouwkundige en architectonische kenmerken aangegeven volgens bijbehorend renvooi.

III De Centrale Stad zal de Nota Welstandsbeleid 19de-eeuwse Ring en bijlagen hanteren als uitgangspunt bij de toekenning van subsidies ten behoeve van behoud en herstel van waardevolle architectonische elementen (Beter Verbeteren).

IV Bij de vaststelling van de Nota Welstandsbeleid in de 19de-eeuwse Ring en de bijbehorende welstandskaarten in de respectievelijke stadsdelen komt het bestaande beleid betreffende de 19de-eeuwse Ring, voorzover het hiermee in strijd is, te vervallen.

V Partijen streven ernaar om aan het einde van 2002 de Nota Welstandsbeleid 19de-eeuwse Ring vast te stellen en vervolgens per 1 maart 2003 in werking te laten treden.

Amsterdam, 04-03-2002
De portefeuillehouders Wonen van de stadsdelen,
H.K. van Waveren (De Baarsjes)
H. Luiten (Bos en Lommer)
J.W. Prins (Oost/Watergraafsmeer)
H. Weevers (Oud-West)
E.P. Bartlema (Westerpark)
L. Ederveen (Zeeburg)
G.J.M. de Visser (Oud-Zuid)

Toelichting

op het Convenant Welstandsbeleid in de 19de-eeuwse Ring

4. Welstandskaart

Om in de jaren negentig van de twintigste eeuw het sluipende proces te keren van verkeerde renovaties en gevelwijzigingen, die hierdoor niet aan de redelijke eisen van welstand voldeden, werden voor de Gordel 20-40 architectuurordekaarten gemaakt. Aan de verschillende architectuurordes werden welstandscriteria gekoppeld, waarmee duidelijk is wat bij een pand van een bepaalde orde wel en niet is toegestaan.

Later zijn de architectuurordekaarten aangevuld met de stedenbouwkundige zones en heten nu welstandskaarten. Ook zorgen veel wijzigingen dikwijls voor een rommelig en onsamenhangend straatbeeld. De openbare ruimte (inclusief daaraan grenzende privétuinen) maakt deel uit van het stedenbouwkundig ontwerp waarin de bebouwing is gerealiseerd. Samen vormen ze een totaal en op de welstandskaart van de 19de-eeuwse Ring zijn zowel de architectuurordes als de stedenbouwkundige zones gewaardeerd.

Toelichting welstandskaart

De waardering van de architectuurordes en de stedenbouwkundige zones is op de bij deze nota behorende welstandskaart met kleurcodes aangegeven. De architectuureenheidsgrens (de grens tussen twee verschillende architectonische eenheden) is door middel van een zwarte lijn aangegeven. De begrenzing van een waardevol gebied (zoals een park en begraafplaats) is met een lijn in de kleur van de desbetreffende orde aangegeven. Tevens staan in een aparte database de bouwdata en de namen van de degenen die de panden hebben ontworpen en/of gebouwd. Het water is blauw gekleurd en de voortuinen zijn groen. Er zijn ook andere kenmerken zoals de grens van een bouweenheid, dakvormen, verticale accenten, symmetrie, hoog- en laagbouw, etc. op de (digitale) kaart aangegeven.

De oorspronkelijke architectonische karakteristiek vormt het uitgangspunt. Afwijking van de oorspronkelijke gevelelementen in vorm, maat, materiaal, detaillering, verhouding en kleur zijn denkbaar, als deze niet leiden tot een visuele verstoring van de architectuureenheid als geheel en van het straat- en/of gevelbeeld.

De welstandskaart is het resultaat van uitgebreide buitenopnames in combinatie met archief- en historisch onderzoek. De toekenning van de ordes is geschied in samenwerking met de adviseur van de 19de-eeuwse Ring, het Bureau Monumenten & Archeologie, de Commissie voor Welstand en Monumenten, architectuurhistorici in opdracht van de Dienst Wonen en de stadsdelen in de 19de-eeuwse Ring. Het overleg betrof het maken van de welstandskaart en het opstellen van de Nota Welstandsbeleid in de 19de-eeuwse Ring. Deze nota met welstandskaart vormt de basis voor welstand in 19de-eeuwse Ring.

Combinatie waardering architectuurordes en stedenbouwkundige zones

De waardering van architectuurordes en stedenbouwkundige zones leidt in combinatie met elkaar tot een versterking van de aanbevelingen voor de aanpak van zowel de architectonische eenheden als de openbare ruimte.

De aanpak van hoog gewaardeerde architectonische eenheden wordt hierbij gebaseerd op de eigen intrinsieke architectonische kwaliteiten, ook al is er sprake van een relatief lage waardering van de stedenbouwkundige zones. Lager gewaardeerde architectonische eenheden gelegen in een hoog gewaardeerde stedenbouwkundige zone, moeten vanwege hun belangrijke bijdrage aan het stadsbeeld zodanig worden behandeld, dat de kwaliteit van de stedenbouwkundige zone intact blijft.

Architectuurordes

De kwaliteit van de historische bebouwing is vooral gelegen in de wijze waarop de verschillende architectuureenheden tot een harmonisch geheel zijn samengevoegd. Niet alle bouwwerken hebben daarin dezelfde waarde. Het ligt voor de hand verschillende gradaties, ofwel ordes van waardering aan te brengen. Naast de voor iedere bouwstijl en bouwtijd karakteristieke 'basis'-architectuur of basisorde wordt in een opklimmende waardering de architectonische kwaliteit van de historische bebouwing onderscheiden als orde 3, orde 2 en orde 1. Dit onderscheid geeft uitsluitsel over wat redelijke eisen van welstand zijn.

De architectuurordes zijn als volgt gedefinieerd en toegelicht:

- **basisorde**

Voor de periode kenmerkende bouwwerken met basiskwaliteit, of bouwwerken die door ingrijpende wijzigingen hun architectonische meerwaarde hebben verloren.

De oorspronkelijke architectonische karakteristiek vormt het uitgangspunt. Afwijking van de oorspronkelijke gevelelementen in vorm, maat, materiaal, detaillering, verhouding en kleur zijn denkbaar, als deze niet leiden tot een visuele verstoring van de architectuureenheid als geheel en van het straat- en/of gevelbeeld.

- **orde 3**

Karakteristieke bouwwerken met architectonische en/of stedenbouwkundige meerwaarde.

Handhaven van de oorspronkelijke karakteristiek.
Uitgangspunt is het handhaven en herstellen van de oorspronkelijke elementen in vorm, maat, materiaal, detaillering, verhouding en kleur. Veranderingen hierin zijn in geringe mate denkbaar als deze overeenstemmen met de oorspronkelijke karakteristiek.

- **orde 2**

Monumentwaardige bouwwerken met een nadrukkelijke architectonische verbijzondering en bouwwerken met een bijzondere cultuurhistorische betekenis.

Restauratieve aanpak van de voorgevels en de kap en van gevels en kap grenzend aan openbaar gebied. Handhaven en herstellen van de oorspronkelijke elementen in vorm, maat, materiaal, detaillering, verhouding en kleur. In geval van (een) storende verminking(en) reconstructie van de oorspronkelijke bouwmassa. Het gebruik van niet oorspronkelijke materialen is niet uitgesloten mits dit visueel overeenkomt met de oorspronkelijke vorm, maat, detaillering, verhouding en kleur.

- **orde 1**

De geregistreerde en beoogde rijks- en gemeentelijke monumenten.*

Restauratieve aanpak. Te behandelen als beschermd volgens de Monumentenwet 1988 c.q. Verordening tot behoud van monumenten in de stadsdelen van de 19de-eeuwse Ring. Handhaven en herstellen van de oorspronkelijke elementen in vorm, maat, materiaal, detaillering, verhouding en kleur.
In geval van (een) storende verminking(en) reconstructie van de oorspronkelijke bouwmassa.

* Objecten in procedure of opgenomen in het Monumenten Selectie Project en Gemeentelijke Monumenten Project

Stedenbouwkundige zones

Vergelijkbaar met het ordestelsel van de architectonische eenheden, worden de stedenbouwkundige aspecten uitgedrukt in stedenbouwkundige zones die in een opklimmende waardering onderscheiden worden als basiszone, zone C, zone B en zone A, waarbij zone A beschermingswaardig is.

De indeling in stedenbouwkundige zones geschiedt vanuit het oogpunt van de stedenbouwkundige, cultuur- en architectuurhistorische waarde. Teneinde te kunnen bepalen aan welke criteria moet worden voldaan, is een algemeen toepasbaar waarderingssysteem ontwikkeld, dat betrekking heeft op zowel stedenbouwkundige als architectonische aspecten.

Onder stedenbouwkundige zones wordt het openbaar gebied verstaan, d.w.z.: straten en pleinen of combinaties, dan wel gedeelten daarvan, in samenhang met de flankerende bebouwing, groen (parken, plantsoenen, tuinen, taluds, etc.), water (rivier, gracht, sloot, afwateringstocht, vijver of waterbassin) en privé-tuinen, die grenzen aan het openbaar gebied.

De waardering wordt bepaald door de kwaliteit van het onderliggende stedenbouwkundig plan, het profiel, de kwaliteit van de architectuur, de inrichting van de openbare ruimte, de groenvoorziening en de aanwezigheid van bijvoorbeeld zichtlijnen.

Bij de stedenbouwkundige zones gaat het om de ruimtelijke samenhang van al deze elementen en de hiermee verband houdende kwaliteit van het stadsbeeld, straatbeeld, groenvoorziening en water.
Het handhaven van de ruimtelijke structuur en het historische straatbeeld geldt in toenemende mate als aanbeveling voor de aanpak van de opeenvolgende stedenbouwkundige zones (basiszone, zone C, B, A).

De stedenbouwkundige zones zijn als volgt gedefinieerd en toegelicht:

- **Basiszone**

Voor de periode kenmerkende zone met basiskwaliteit, of een zone waarin door latere invullingen sprake is van een onsamenhangend of verstoord straatbeeld.

Hieronder wordt verstaan een zone zonder stedenbouwkundige verbijzondering en niet noodzakelijkerwijs met een oorspronkelijk straatbeeld. Het oorspronkelijke stedenbouwkundig plan toont veelal weinig samenhang door nieuwe invullingen en een gebrek aan architectonische en/of architectuurhistorische continuïteit.

- **Zone C**

Karakteristieke zone met stedenbouwkundige meerwaarde.

Dit is een zone met stedenbouwkundige meerwaarde, die wordt bewerkstelligd doordat het oorspronkelijke stratenpatroon en de grotendeels authentieke bebouwing zorgen voor een architectonische en/of architectuurhistorische continuïteit, of doordat een fraaie zichtlijn of beplantingsstructuur bijdraagt aan een bijzonder straatbeeld en/of groenvoorziening. Voor deze zone geldt dat de architectonische continuïteit moet worden gehandhaafd; stedenbouwkundige ingrepen mogen geen afbreuk doen aan het bestaande straatbeeld. Nieuwbouw dient hierin op te gaan.

- **Zone B**

Beschermingswaardige zone met een nadrukkelijke stedenbouwkundige verbijzondering, dikwijls onderdeel van een bijzondere ruimtelijke structuur, al dan niet gerealiseerd volgens een belangrijk stedenbouwkundig plan.

In een zone B wordt de stedenbouwkundige meerwaarde versterkt door een architectonische of ruimtelijke verbijzondering. Dit kan gebeuren door een kwalitatief hoogstaande en gave historische bebouwing, of doordat de zone deel uitmaakt van een bijzondere, al dan niet volgens een belangrijk stedenbouwkundig ontwerp gerealiseerde ruimtelijke structuur. Voor deze zone geldt als uitgangspunt handhaving van de ruimtelijke structuur, van het historische straatbeeld, groenvoorziening en waterpartij(en).

- **Zone A**

Zone te beschouwen als de dragende structuur van een (potentieel) beschermd (stads)gezicht.

Dit betreft een zone die vanwege haar bijzondere waarde kan worden aangemerkt als beschermingswaardig (stads)gezicht. De bebouwing en/of het groen en/of het water is/zijn van uitzonderlijke kwaliteit en/of gaafheid en het gebied is gerealiseerd volgens een belangrijk stedenbouwkundig ontwerp of maakt deel uit van een bijzonder ruimtelijke structuur.

Voor deze zone geldt een restauratieve aanpak van de ruimtelijke structuur en architectuur. Uitgangspunt is handhaving en indien nodig herstel van de kwaliteit van het oorspronkelijke stedenbouwkundig concept en de historische bebouwing.